

Autoreferat
przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

dr Anna Baranowska-Rataj
Instytut Statystyki i Demografii, Szkoła Główna Handlowa
Department of Sociology, Umeå University

Anna Baranowska-Rataj

1. Wstęp

W autoreferacie przedstawiony został mój dorobek naukowy z lat 07.2011-10.2016, obejmujący okres pracy naukowej i dydaktycznej po otrzymaniu tytułu doktora. Po opisanu uzyskanych dyplomów oraz przebiegu zatrudnienia zaprezentowane zostały wyniki mojej pracy naukowej. Następnie podano pozostałe osiągnięcia naukowo – badawcze, w tym listę nagród naukowych, dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz przebieg współpracy międzynarodowej.

2. Informacje o wykształceniu i zatrudnieniu

W 1999 rozpoczęłam studia w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. We wrześniu 2003 r. obroniłam pracę magisterską *Analiza preferencji studentów SGH dotyczących ich kariery zawodowej z zastosowaniem conjoint analysis* przygotowaną pod opieką prof. dr hab. Małgorzaty Rószkiewicz na kierunku Metody Ilościowe i Systemy Informacyjne otrzymując stopień zawodowy magistra ekonomii.

Na wczesnym etapie rozwoju zawodowego pracę naukową w ramach studiów doktoranckich w Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH łączyłam z pracą na stanowiskach umożliwiających zdobycie wiedzy i doświadczeń w zakresie analiz ilościowych w ekonomii rynku pracy oraz demografii w Departamencie Analiz Ekonomicznych i Prognoz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz w Instytucie Badań Strukturalnych. W tym okresie dwukrotnie wyjeżdżałam na zagraniczne stypendia naukowe: w 2007 r. otrzymałam stypendium od Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung (MZES) a w 2009 r. stypendium Max-Planck-Institut für Demografische Forschung (MPIDR) w Rostoku. Po pierwszym stypendium wróciłam do Polski aby kontynuować współpracę z MZES jako krajowy ekspert w projektach dotyczących rynku pracy i polityki społecznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Po powrocie ze stypendium w MPIDR podjęłam pracę w Instytucie Statystyki i Demografii (ISiD) SGH w Zakładzie Demografii. W maju 2009 roku otworzyłam przewód doktorski w Kolegium Analiz Ekonomicznych w Szkole Głównej Handlowej i jednocześnie rozpoczęłam badania w projektach naukowych realizowanych w Zakładzie Demografii jako asystent naukowy.

W czerwcu 2011 r. obroniłam pracę doktorską *Wpływ podejmowania pracy na czas określony na przejście do dorosłości w Polsce* pod kierunkiem naukowym prof. I. E. Kotowskiej w Kolegium Analiz Ekonomicznych w Szkole Głównej Handlowej, uzyskując stopień doktora nauk ekonomicznych. W marcu 2012 r. zostałam zatrudniona w ISiD jako adiunkt, by prowadzić zajęcia z zaawansowanych metod statystycznych oraz kierować projektami naukowymi. Od marca 2013 r. przebywałam na urlopie naukowym ze względu na stypendium zagraniczne w Departamencie Socjologii na Uniwersytecie w Umeå, gdzie kieruję projektami badawczymi oraz prowadzę zajęcia z metod statystycznych i polityki społecznej oraz socjologii rodziny.

3. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.).

W niniejszej części autoreferatu opisuję szczegółowo następujące publikacje stanowiące jednotematyczny cykl publikacji podejmujących temat **Nowe wzorce formowania i rozwoju rodzin oraz ich wpływ na dobrostan ludności:**

1. Baranowska A., Matysiak A. (2011) *Does parenthood increase happiness? Evidence for Poland*, Vienna Yearbook of Population Research 9, 307-325. [Wkład w przygotowanie publikacji: 50%]
2. Baranowska-Rataj A., Matysiak A., Mynarska M. (2014) *Does Lone Motherhood Decrease Women's Happiness?: Evidence from Qualitative and Quantitative Research*, Journal of Happiness Studies 15(6),1457–1477. [Wkład w przygotowanie publikacji: 35%]
3. Baranowska-Rataj A. (2014) *What Would Your Parents Say?: The Impact of Cohabitation Among Young People on Their Relationships with Their Parents*, Journal of Happiness Studies 15(6), 1313–1332.
4. Baranowska-Rataj A. (2014) *Wpływ międzygeneracyjnych transferów norm na ryzyko urodzenia pozamałżeńskiego* [w:] Matysiak, A., (ed.) "Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce: przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia", 133-161, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
5. Baranowska-Rataj A. (2014) *Decomposition of Trends in Non-Marital Childbearing in Poland*, Population, 69 (2), 239-253.
6. Baranowska-Rataj A., Matysiak, A. (2014) *Jak zachowania w zakresie formowania i rozwoju rodzin wpływają na nasze zadowolenie z życia?* [w:] Matysiak, A., "Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce: przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia", 188-209, Wydawnictwo Naukowe Scholar. [Wkład w przygotowanie publikacji: 50%]
7. Mynarska M., Baranowska-Rataj A., Matysiak A., (2014) *Free to stay, free to leave: Insights from Poland into the meaning of cohabitation*, Demographic Research 31(36), 1107-1136. [Wkład w przygotowanie publikacji: 20%]
8. Baranowska-Rataj A., Matysiak, A. (2016). *The causal effects of the number of children on female employment - do European institutional and gender conditions matter?* Journal of Labor Research 37(3), 343-367. [Wkład w przygotowanie publikacji: 70%]
9. Baranowska-Rataj, A., De Luna X., Ivarsson A. (2016) *Does the Number of Siblings Affect Health in Midlife? Evidence from the Swedish Prescribed Drug Register*, Demographic Research 35 (43), 1259–1302. [Wkład w przygotowanie publikacji: 75%]
10. Baranowska-Rataj A., Barclay K., Kolk M. (2016) *The Effect of the Number of Siblings on Adult Mortality: Evidence from Swedish Registers*, Population Studies [Wkład w przygotowanie publikacji: 40%]

Badania te prowadziłam w ramach czterech dużych projektów naukowych: *Nowe wzorce formowania i rozwiązywania rodzin w Polsce i we Włoszech – w poszukiwaniu przyczyn zachodzących zmian – projekt kierowany przez prof. Irenę Elżbietę Kotowską¹, Nowe wzorce formowania rodziny w Polsce - kontekst społeczno-ekonomiczny, preferencje i wpływ na zadowolenie z życia*, projekt kierowany

¹ Źródło finansowania: grant Narodowego Centrum Nauki

przez dr Annę Matysiak² a także *Wpływ liczby wychowywanych dzieci na jakość życia rodzin w Europie* oraz *Wpływ liczebności rodzeństwa na dobrostan dzieci – analizy na podstawie danych z rejestrów*, którymi kierowałam samodzielnie³ (por. też Załącznik 2).

Sformułowanie problemu badawczego

Punktem wyjścia mojej pracy badawczej była próba zrozumienia przyczyn oraz konsekwencji przemian procesu formowania, rozwoju i rozwiązywania rodzin, które w literaturze demograficznej przedstawia się jako kluczowe komponenty drugiego przejścia demograficznego bezdzietność (van de Kaa 1987; Lesthaeghe 2010). Do zmian tych należy wzrost znaczenia kohabitacji, rozwodów oraz urodzeń pozamażeńskich, mniejsza skłonność do zawierania małżeństw i opóźnianie decyzji o małżeństwie, opóźnianie decyzji o rodzicielstwie oraz rezygnacja z posiadania liczego potomstwa, a także coraz częstsza bezdzietność (van de Kaa 1987; Lesthaeghe 2010; Frejka 2008). Wyżej wymienione zmiany procesu tworzenia, rozwoju i rozwiązywania rodzin rozpoczęły się w krajach Europy Zachodniej już w połowie lat sześćdziesiątych. W regionie Europy Środkowej i Wschodniej, w tym w Polsce, zaczęto je obserwować dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych, przy czym tempo tych przemian było znacznie bardziej gwałtowne, choć kraje tego regionu także różnią się między sobą ze względu na przebieg tych zmian. W badaniach skupiałam się na następujących zagadnieniach związanych z nowymi wzorcami formowania i rozwoju rodzin oraz ich wpływem na dobrostan ludności:

- determinanty decyzji o kohabitacji oraz wpływ współzamieszkiwania bez ślubu na funkcjonowanie związku oraz na satysfakcję z relacji młodych par z ich rodzicami,
- determinanty decyzji o urodzeniu dziecka poza małżeństwem oraz wpływ samotnego wychowywania dziecka na satysfakcję z życia,
- przyczyny oraz konsekwencje posiadania niewielkiej liczby potomstwa.

Dwa pierwsze komponenty przemian procesu formowania rodzin można określić jako wymiary deinstytucjonalizacji życia rodzinnego, natomiast trzeci komponent wiąże się ze zmniejszaniem się wielkości rodzin. Zdecydowałam się poświęcić uwagę tym wybranym aspektom współczesnych przemian demograficznych z kilku powodów. Kohabitacja oraz urodzenia pozamażeńskie postrzegane są jako przejaw osłabienia instytucji małżeństwa i rodzą w związku z tym obawy o stabilność rodzin i osłabienie samej instytucji rodziny. Jednak coraz mocniej zaznacza się pogląd, iż deinstytucjonalizacja rodziny nie oznacza osłabienia instytucji rodziny, a jedynie świadczy o różnych formach tworzenia rodziny. W debacie publicznej podkreśla się także konieczność dostosowania regulacji w prawie rodzinnym i w systemie zabezpieczenia społecznego do realiów, czyli różnych form rodzin tworzonych przez pary małżeńskie lub związki partnerskie, które nie zawsze są sformalizowane, a dzieci niekoniecznie wychowywane są przez pary biologicznych rodziców.

Spadek dzietności związany z rezygnacją z posiadania licznej rodziny również jest istotny z punktu widzenia polityki ludnościowej, a także polityki zabezpieczenia społecznego i polityki zdrowotnej, ponieważ w dłuższej perspektywie oznacza nieodwracalne zmiany w relacjach pomiędzy pokoleniami i starzenie się populacji. Jednocześnie jednak badania teoretyczne w dziedzinie socjologii i ekonomii podkreślają znaczenie negatywnych konsekwencji posiadania licznej rodziny. W świetle tych teorii,

² Źródło dofinansowania: grant Narodowego Centrum Badań i Rozwoju

³ Projekty finansowane odpowiednio z programu „Sonata” Narodowego Centrum Nauki oraz programu Mobilność Plus Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

zasoby rodziców w licznych rodzinach alokowane są pomiędzy większą liczbę potomstwa i w efekcie na każde dziecko przypada mniej środków finansowych oraz rodzicielskiego czasu i uwagi (Blake 1981, Becker & Lewis 1973; Becker & Tomes 1976), co może mieć niebagatelne znaczenie dla akumulacji kapitału ludzkiego oraz zdrowia dzieci. Jednocześnie badania teoretyczne podkreślają wpływ liczby wychowywanych dzieci na podaż pracy kobiet. Reasumując, w literaturze przedmiotu wskazuje się na wymiennosc pomiędzy celami polityki ludnościowej oraz społecznej. W dotychczasowych badaniach stosunkowo niewiele uwagi poświęcono czynnikom instytucjonalnym oraz kulturowym, które pozwalają pogodzić posiadanie licznej rodziny z pracą zawodową oraz oferowaniem dzieciom dobrych możliwości rozwoju intelektualnego oraz zdrowotnego.

Badając determinanty przemian procesu formowania rodzin, skupiałam się na roli oczekiwań społecznych oraz międzygeneracyjnych transferach norm. W analizach konsekwencji rozpowszechniania się nowych wzorców formowania rodzin, dobrostan ludności oceniałam w ujęciu ogólnym jako subiektywne poczucie szczęścia czy też satysfakcja z życia, lub uwzględniając jego specyficzne komponenty takie jak szanse edukacyjne, możliwości realizacji kariery zawodowej, zdrowie lub satysfakcja z relacji z członkami rodziny.

Podejście metodologiczne

Teoria drugiego przejścia demograficznego formułuje ogólne założenia rozprzestrzeniania się nowych wzorców formowania rodziny, dokonując holistycznej oceny procesów, które generują opisywane przez tę teorię przemiany zachowań demograficznych. Teoria ta stwarza więc pewne ramy dla rozważań na temat rozprzestrzeniania się kohabitacji, urodzeń pozamałżeńskich czy też zmian w liczbie dzieci wychowywanych w europejskich rodzinach. Niemniej jednak w badaniach skupiających się na którymkolwiek z tych procesów konieczne jest bardziej dogłębne zrozumienie mechanizmów podejmowania decyzji o formie związku partnerskiego oraz liczbie dzieci, a także formie rodziny, w jakim potomstwo będzie wychowywane. W najnowszej literaturze demograficznej podkreśla się rolę łączenia podejścia ilościowego oraz jakościowego w badaniach empirycznych (Hantrais 2005; Smock & Greenland 2010; Manning & Smock 2005; Frątczak & Mynarska 2007). Badania jakościowe dają możliwość bardziej dokładnego zrozumienia znaczenia powodów, dla których podejmowane są różnego rodzaju decyzje prowadzące do wyboru niestandardowych wzorców formowania rodziny. Natomiast za pomocą analiz ilościowych można określić siłę oddziaływania tych powodów oraz ocenić czy mechanizm zaobserwowany w badaniach jakościowych funkcjonuje w całej populacji. Ze względu na te zalety łączenia dwóch podejść, w projektach, w których realizowałam badania dotyczące rozprzestrzeniania się nowych wzorców formowania rodziny, starałam się wiązać wnioski płynące z analizy danych jakościowych i ilościowych.

Analizy empiryczne realizowałam, analizując głównie doświadczenia Polski i korzystając z danych wzdłużnych, które ISID SGH zbiera lub udostępnia na potrzeby badań naukowych: badania panelowego *Diagnoza Społeczna* oraz badania retrospektywnego *Generacje i Rodziny (GGs-PL)* a także z Polskiego Rejestru Urodzeń. Ze względu na ważne znaczenie kontekstu kulturowego, instytucjonalnego i ekonomicznego dla przebiegu procesów demograficznych, w najnowszych badaniach zastosowałam podejście porównawcze i wykorzystywałam dane dla wszystkich krajów europejskich. Korzystałam w tym celu z badania European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). Ponadto wykorzystałam dane z połączonych rejestrów dostępnych w Umea SIMSAM Lab w Szwecji kierując się założeniem, że studium przypadku Szwecji może wskazać w jaki

sposób nowe wzorce formowania i rozwoju rodzin wpływają dobrostan ludności w kraju, w którym polityka społeczna niweluje nierówności społeczne, stwarza korzystne warunki dla godzenia pracy zawodowej z obowiązkami rodzinnymi oraz zapewnia dzieciom dobre warunki rozwoju niezależnie od zasobów materialnych rodziców.

Chcąc zrozumieć przyczyny oraz skutki przemian procesu formowania rodzin w krajach europejskich, starałam się także uwzględnić rolę nieobserwowalnych charakterystyk osób decydujących się na „niestandardowe” zachowania w sferze rodzinnej. W badaniach demograficznych tradycyjnie koncentrowano się na opisie statystycznym korelacji. Od niedawna zauważalne jest jednak odejście od standardowych metod statystycznych na rzecz wykorzystywania bardziej zaawansowanych narzędzi ekonometrycznych, które pozwalają na ocenę związków przyczynowo-skutkowych (Moffit 2005; Bhrolcháin & Dyson 2007). U podstaw takiego podejścia leży konstatacja, że formowanie rodziny określonego typu nie jest losowym zdarzeniem lecz decyzją, za którą z reguły stoi złożony proces kalkulacji korzyści i kosztów. Pewne aspekty tych decyzji można uchwycić korzystając z danych indywidualnych osób zakładających rodziny, które zawierają informacje o charakterystykach tych osób. Chcąc kontrolować wpływ wszystkich istotnych cech, które z jednej strony mają wpływ na wzorce formowania rodzin, a jednocześnie determinują konsekwencje tych wyborów, w analizach wykorzystywałam zaawansowane narzędzia ekonometryczne, takie jak modele selekcji, modele ze zmiennymi instrumentalnymi czy też modele ekonometrii panelowej z efektami stałymi. Tego rodzaju metody pozwalają kontrolować zarówno obserwowalne jak i nieobserwowalne charakterystyki jednostek, takie jak osobowość, asertywność lub bezkompromisowość. Uwzględnienie tego rodzaju cech jest istotne w badaniach dotyczących nowych, nietypowych zachowań demograficznych, ponieważ osoby decydujące się na wybór niezgodny z konwencjami i normami społecznymi mogą wyróżniać się pod względem indywidualnych predyspozycji, takich jak non-konformizm oraz otwartość na nowe doświadczenia, a jednocześnie cechy te mogą mieć wpływ na ich dobrostan psychiczny, relacje z rodziną, karierę zawodową i zdrowie (Daatland 2007; Nazio & Saraceno 2012).

Podstawowe wyniki badań

Determinantom decyzji o kohabitacji oraz wpływowi współzamieszkiwania bez ślubu na funkcjonowanie związku oraz satysfakcję z relacji młodych par z ich rodzicami poświęcone są publikacje:

- Baranowska-Rataj, A. (2014) *What Would Your Parents Say?: The Impact of Cohabitation Among Young People on Their Relationships with Their Parents*, *Journal of Happiness Studies* 15(6).
- Mynarska M., Baranowska-Rataj A., Matysiak A., (2014) *Free to stay, free to leave: Insights from Poland into the meaning of cohabitation*, *Demographic Research* 31(36).

W analizach, których wyniki zostały opisane we wskazanych powyżej publikacjach, korzystałam z danych z badania *Generacje i Rodziny (GGS-PL)* oraz danych jakościowych zebranych w projekcie *Nowe wzorce formowania rodziny w Polsce - kontekst społeczno-ekonomiczny, preferencje i wpływ na zadowolenie z życia*. W analizie danych z badania *Generacje i Rodziny (GGS-PL)* oszacowałam modele uporządkowane z korektą selekcji, kontrolujące nieobserwowalną heterogeniczność respondentów.

W świetle wyników moich badań, wolne tempo rozpowszechniania się kohabitacji w Polsce jest powiązane z oczekiwaniami co do formalizacji związku formułowanymi przez najbliższych członków rodziny oraz z normami społecznymi. W szczególności dla osób decydujących się na zawarcie pierwszego związku istotne są relacje z rodzicami, w efekcie osoby pochodzące z bardziej

konserwatywnych i gorzej wykształconych rodzin rzadziej decydują się na zamieszkanie bez ślubu (Baranowska-Rataj 2014). Ogólnie kohabitacja ma negatywny wpływ na relacje z rodzicami i związku z tym obawa przed dezaprobatą najbliższych członków rodziny oraz ostracyzmem społecznym skłania większość osób do tego, aby zawrzeć związek małżeński. Mimo wyraźnych jeszcze barier kulturowych kohabitacja będzie stawać się coraz częstsza w Polsce ze względu na możliwość relatywnie łatwego – pod względem aspektów prawnych, kosztów materialnych a także emocjonalnych – zakończenia związku, który okazuje się mało udany i nie daje partnerom satysfakcji (Mynarska, Baranowska-Rataj, Matysiak 2014).

Obok wzrostu częstotliwości kohabitacji, innym istotnym procesem demograficznym obserwowanym w Polsce od lat dziewięćdziesiątych jest wzrost częstotliwości urodzeń pozamałżeńskich. Rozpoznaniu istoty tej zmiany i jej przyczyn dotyczą publikacje:

- Baranowska-Rataj A. (2014a) Decomposition of Trends in Non-Marital Childbearing in Poland, *Population*, 69 (2).
- Baranowska-Rataj, A., Matysiak, A., Mynarska, M. (2014) Does Lone Motherhood Decrease Women's Happiness?: Evidence from Qualitative and Quantitative Research, *Journal of Happiness Studies* 15(6).
- Baranowska-Rataj, A. (2014b) Wpływ międzygeneracyjnych transferów norm na ryzyko urodzenia pozamałżeńskiego [w:] Matysiak, A., (ed.) "Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce: przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia", Wydawnictwo Naukowe Scholar.

W analizach, których wyniki zostały przedstawione we wskazanych powyżej publikacjach, korzystałam kolejno: z danych z Rejestru Urodzeń, danych z badania *Diagnoza Społeczna* oraz danych z badania *Generacje i Rodziny (GGS-PL)* oraz danych jakościowych zebranych w projekcie *Nowe wzorce formowania rodziny w Polsce - kontekst społeczno-ekonomiczny, preferencje i wpływ na zadowolenie z życia*. W celu analizy trendów urodzeń pozamałżeńskich wykorzystywałam metody dekompozycji trendów zaproponowane przez Akerlof i in. (1996). W analizie danych z badania *Generacje i Rodziny (GGS-PL)* oszacowałam modele panelowe a w analizie danych z *Diagnozy Społecznej* oszacowałam modele z korektą selekcji, obie metody pozwalają na kontrolowanie nieobserwowalnej heterogeniczności respondentów.

Badania demograficzne realizowane w wielu krajach europejskich przedstawiają wzrost udziału urodzeń pozamałżeńskich w kontekście rosnącej roli kohabitacji jako formy związku zastępującego małżeństwo (Perelli-Harris et al. 2012). Jednak w świetle ustaleń Matysiak (2009), w Polsce małżeństwo jest nadal uznawane jako jedyne stosowne środowisko wychowywania dziecka, w związku z tym kohabituje pary, w których kobieta zachodzi w ciążę, biorą zwykle ślub jeszcze przed urodzeniem się dziecka. Wzrost znaczenia kohabitacji w Polsce nie stanowi zatem wyjaśnienia wzrostu częstotliwości urodzeń pozamałżeńskich. Potencjalnym dodatkowym wyjaśnieniem rozpowszechniania się urodzeń pozamałżeńskich jest proces zmian we wzorcach formowania rodzin zaobserwowany wśród grupy kobiet, które zaszły w ciążę, nie mając stałego partnera. W świetle wyników moich analiz, wzrost udziału urodzeń pozamałżeńskich w Polsce wiązał się w dużym stopniu ze spadkiem częstotliwości małżeństw w tej grupie kobiet (Baranowska-Rataj 2014a). W efekcie, dzieci, które wcześniej urodziłyby się w związku małżeńskim ze względu na zawarcie takiego związku przez rodziców w okresie ciąży matki dziecka, obecnie rodzą się poza małżeństwem. Zmniejszanie się częstotliwości zawierania małżeństw wśród kobiet w ciąży w Polsce można wiązać, między innymi, z

transformacją uwarunkowań rynku pracy. Od lat dziewięćdziesiątych obserwuje się z jednej strony spadek stabilności zatrudnienia mężczyzn, a z drugiej strony wzrost aktywności zawodowej kobiet (Sztanderska & Grotkowska 2009). W efekcie tych zmian, zmniejszyły się korzyści zawierania związku tylko po to, aby sformalizować więzy rodzinne pomiędzy ojcem mającego narodzić się dziecka a jego matką. Niemniej jednak podobnie jak w przypadku tendencji w zakresie rozprzestrzeniania się kohabitacji, wzrost znaczenia urodzeń pozamażeńskich jest w Polsce ograniczany poprzez wpływ przywiązania społeczeństwa do religii. Kobiety wychowane w otoczeniu przywiązującym dużą rolę do religii i tradycji charakteryzują się niższym ryzykiem zajścia w ciążę, nie będąc w sformalizowanym związku. Jednak w sytuacji, gdy poczęcie przedmażeńskie nastąpi, częściej decydują się na zawarcie związku małżeńskiego w okresie poprzedzającym urodzenie dziecka niż kobiety wychowane w mniej konserwatywnym otoczeniu (Baranowska-Rataj 2014b).

Badania, które realizowałam by ocenić wpływ wychowywania dzieci poza małżeństwem na satysfakcję z życia matek, pokazują szereg trudności, jakie napotykały kobiety samotnie wychowujące dziecko. Samotne matki mają znacznie mniej powodów do satysfakcji z życia niż mężatki, ponieważ ich sytuacja finansowa jest znacznie trudniejsza, napotykały więcej wyzwań związanych z godzeniem obowiązków opiekuńczych i zawodowych, a ponadto nie mogły liczyć na wsparcie emocjonalne partnera (Baranowska-Rataj, Matysiak & Mynarska 2014). Jednocześnie jednak dziecko jest często dla niezamężnych kobiet ważnym wymiarem ich dobrostanu psychicznego. Kobiety biorące udział w badaniu podkreślały, że dziecko stanowi dla nich główne źródło satysfakcji i że podejmując najważniejsze decyzje życiowe często kierują się przede wszystkim dobrem swoich dzieci. Negatywnego wpływu posiadania dziecka na satysfakcję życiową nie zaobserwowano ani u kobiet, które nigdy nie wyszły za mąż, ani u rozwiedzionych lub owdowiałych. Wprawdzie kobiety niezamężne są ogólnie mniej szczęśliwe niż mężatki, ale ich niższy poziom satysfakcji życiowej jest efektem braku posiadania stałego partnera, natomiast posiadanie dziecka poprawia raczej niż pogarsza ich dobrostan psychiczny (Baranowska-Rataj, Matysiak, Mynarska 2014).

Przyczynom oraz konsekwencjom posiadania niewielkiej liczby potomstwa poświęcone są publikacje:

- Baranowska A. Matysiak A. (2011) *Does parenthood increase happiness? Evidence for Poland*, Vienna Yearbook of Population Research.
- Baranowska-Rataj, A. & Matysiak, A. (2014) *Jak zachowania w zakresie formowania i rozwoju rodzin wpływają na nasze zadowolenie z życia?* [w:] Matysiak, A., "Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce: przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia", Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Baranowska-Rataj, A., & Matysiak, A. (2016). *The causal effects of the number of children on female employment-do European institutional and gender conditions matter?* Journal of Labor Research 37(3).
- Baranowska-Rataj, A., De Luna X., Ivarsson A. (2016) *Does the Number of Siblings Affect Health in Midlife? Evidence from the Swedish Prescribed Drug Register*, Demographic Research 35 (43).
- Baranowska-Rataj A., Barclay K., Kolk M. (2016) *The Effect of the Number of Siblings on Adult Mortality: Evidence from Swedish Registers*, Population Studies (w druku)

W naukach społecznych wzrost poczucia szczęścia związany z posiadaniem dzieci przyjmowany jest często a priori, a jako główne ograniczenie możliwości powiększania rodziny uznaje się budżet finansowy i czas rodziców. Obecnie wielu naukowców zaczyna podważać tezę o tym, że każde kolejne dziecko w rodzinie oznacza dodatkowy wzrost satysfakcji z życia wśród rodziców. Wyniki moich

badania wskazują na to, że pierwsze dziecko podnosi poczucie szczęścia zarówno matki jak i ojca dziecka (Baranowska & Matysiak 2011, Baranowska-Rataj & Matysiak 2014). Rodzice z dwójką dzieci lub z jeszcze liczniejszą rodziną są szczęśliwsi niż osoby nie posiadające dzieci, jednak korzyści z posiadania kolejnego dziecka są stosunkowo niewielkie - narodziny każdego kolejnego dziecka nie zwiększają poczucia szczęścia w stopniu porównywalnym z przyjściem na świat pierwszego potomka. Jednocześnie koszty, jakie rodzina musi ponieść, jeśli rodzice zdecydują się na kolejne dziecko, są bardzo wymierne, ponieważ każde kolejne dziecko zmniejsza zaangażowanie się na rynku pracy matek (Baranowska-Rataj & Matysiak 2016).

Posiadanie licznej rodziny jest postrzegane jako obciążenie nie tylko dla rodziców, ale także dla samych dzieci. Dzieje się tak ze względu na mechanizm „rozładnienia zasobów” (ang. *resource dilution*), polegający na tym, że zasoby rodziców muszą zostać rozdysponowane pomiędzy liczną grupę dzieci (Blake 1981). Ten problem został również opisany formalnie w modelu przemienności pomiędzy liczbą a jakością dzieci (Becker & Lewis 1973; Becker & Tomes 1976). Dzieci wychowujące się z licznym rodzeństwem są w gorszej sytuacji, ponieważ w takich rodzinach na każde dziecko przypada mniej środków finansowych oraz rodzicielskiego czasu i uwagi. Większe rodziny dysponują bardziej ograniczonymi zasobami finansowymi aby zapewnić dzieciom zdrowe odżywianie, możliwości aktywnego odpoczynku i uprawiania sportu. To sprawia, że dzieci z takich rodzin mogą przyzwyczaić się do niezdrowego stylu życia. Prowadzone przeze mnie badania wskazują, że siła mechanizmu rozładnienia zasobów w licznych rodzinach charakteryzuje się odmienną intensywnością w zależności od kulturowego oraz instytucjonalnego kontekstu danego kraju. Ograniczenia zasobów czasu oraz możliwości finansowych rodziców są mniej istotne dla zdrowia i rozwoju intelektualnego dzieci, jeśli pomoc państwa stanowi dodatkowe źródło wsparcia dla rodziny. Dotyczy to zwłaszcza krajów charakteryzujących się wysokim poziomem zaangażowania polityki społecznej, zdrowotnej oraz edukacyjnej w wyrównywanie warunków życia pomiędzy rodzinami o różnym statusie materialnym (Park 2008; Xu 2008). Przykładem kraju, w którym dzieci wychowywane w licznych rodzinach nie odczuwają negatywnych konsekwencji posiadania rodzeństwa jest Szwecja, gdzie zarówno normy społeczne dotyczące wychowywania dzieci jak i wsparcie ze strony państwa zapobiega ewentualnym negatywnym efektom ograniczenia materialnych i niematerialnych zasobów rodziny (Baranowska-Rataj, De Luna & Ivarsson 2016; Baranowska-Rataj, Barclay & Kolk 2016).

Podsumowanie

Podsumowując wnioski z opisanych powyżej badań, zmiany uwarunkowań kulturowych, instytucjonalnych oraz ekonomicznych, takie jak indywidualizacja, rosnąca akceptacja dla niestandardowych form rodzinnych, czy też ograniczanie roli państwa opiekuńczego, stanowią ważny kontekst rozprzestrzeniania się nowych wzorców formowania rodziny. Debata publiczna dotycząca konsekwencji procesów demograficznych koncentruje się głównie wokół deinstytucjonalizacji życia rodzinnego, jednak prowadzone przeze mnie badania nie potwierdzają negatywnego wizerunku rodzin, które są tworzone przez pary nie zawierające związku małżeńskiego. Jednocześnie w dyskusji dotyczącej zmian wzorców formowania rodzin, wychowywanie dzieci przedstawiane jest jako źródło indywidualnych korzyści rodziców. Takie podejście stanowi uzasadnienie dla braku zwiększania zaangażowania polityki społecznej we wspieranie rodzin z dziećmi. Badania pokazują jednak, że rodzice nie odczuwają większej satysfakcji z życia decydując się na więcej niż jedno dziecko. Literatura demograficzna podkreśla, że wzrost dzietności byłby istotny z punktu widzenia zatrzymania niekorzystnych zmian w relacjach między pokoleniami. Jednocześnie z prowadzonych przeze mnie

badania wynika obserwacja, że w wielu współczesnych społeczeństwach, konsekwencje powiększenia rodziny o kolejne dziecko mogą być zarówno dla rodziców oraz dla ich dzieci bardzo dotkliwe jeśli nie zapobiega temu ingerencja polityki państwa. W związku z tym, zatrzymanie tendencji do posiadania mniejszej liczby dzieci wśród europejskich rodzin powinno być dyskutowane z perspektywy korzyści dla całego społeczeństwa, a nie z indywidualnej perspektywy rodziców.

Cytowane prace

- Akerlof, G. A., Yellen, J. L. & Katz, M. L. (1996). An analysis of out-of-wedlock childbearing in the United States. *The Quarterly Journal of Economics*, 277-317.
- Becker, G. S. & H. G. Lewis. (1973). On the Interaction between the Quantity and Quality of Children, *Journal of Political Economy* 81(2), S279-88.
- Becker, G. S. & Tomes, N. (1976). Child Endowments and the Quantity and Quality of Children, *Journal of Political Economy*, S143-S162.
- Bhrolcháin, M. N., & Dyson, T. (2007). On causation in demography: Issues and illustrations. *Population and Development Review*, 1-36.
- Blake, J. (1981). Family size and the quality of children, *Demography* 18(4): 421-442.
- Daatland, S. (2007). Marital history and intergenerational solidarity: The impact of divorce and unmarried cohabitation. *Journal of Social Issues*, 63 (4), 809-825.
- Fratczak, E. & Mynarska, M. (2007). Qualitative research in demography. *Studia Demograficzne*, 2, 3-22.
- Frejka, T. (2008). Overview Chapter 2: Parity distribution and completed family size in Europe Incipient decline of the two-child family model. *Demographic Research*, 19(14), 47-72.
- Glick, P. J., A. Marini, & D. E. Sahn. (2007). Estimating the Consequences of Unintended Fertility for Child Health and Education in Romania: An Analysis Using Twins Data, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 69(5), 667-691.
- Hantrais, L. (2005). Combining methods: a key to understanding complexity in European societies? *European Societies* 7(3),399-421.
- Henderson, D. J., D. L. Millimet, C. F. Parmeter & L. Wang. (2008). Fertility and the health of children: A nonparametric investigation, *Advances in Econometrics* (21), 167-195.
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 211-251.
- Manning, W. D. & Smock, P. J. (2005). Measuring and modeling cohabitation: New perspectives from qualitative data. *Journal of marriage and family*, 67(4), 989-1002.
- Matysiak, A. (2009). Is Poland really 'immune' to the spread of cohabitation? *Demographic Research* 21,(8), 215-234.
- Millimet, D. L. & L. Wang. 2011. Is the quantity-quality trade-off a trade-off for all, none, or some?, *Economic Development and Cultural Change* 60(1), 155-195.
- Moffitt, R. (2005). Remarks on the analysis of causal relationships in population research. *Demography*, 42(1), 91-108.
- Nazio, T. & Saraceno, C. (2012). Does cohabitation lead to weaker intergenerational bonds than marriage? A comparison between Italy and the United Kingdom. *European Sociological Review*, 29 (3),549-564.
- Park, H. (2008). Public policy and the effect of sibship size on educational achievement: A comparative study of 20 countries. *Social Science Research*, 37(3), 874-887.

- Perelli-Harris, B., M. Kreyenfeld, W. Sigle-Rushton, R. Keizer, T. Lappegård, A. Jasilioniene, C. Berghammer, P. Di Giulio (2012). Changes in union status during the transition to parenthood in eleven European countries, 1970s to early 2000s. *Population Studies*. 60(2), 167-182.
- Smock, P. J. & Greenland, F. R. (2010). Diversity in pathways to parenthood: Patterns, implications, and emerging research directions. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 576-593.
- Sztanderska, U. & Grotkowska, G. (2009). Rynek pracy kobiet w Polsce w latach 1992–2007, [w:] *Strukturalne i kulturowe uwarunkowania aktywności zawodowej kobiet w Polsce*, red. Irena Kotowska, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa.
- Van de Kaa, D. J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42, 1-59.
- Xu, J. (2008). Sibship Size and Educational Achievement: The Role of Welfare Regimes Cross-Nationally. *Comparative Education Review*, 52(3), 413-436.

4. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych

Badania na temat integracji na rynku pracy młodych osób

Poza pracą poświęconą zrozumieniu przyczyn i konsekwencji przemian wzorców formowania rodzin, prowadziłam badania poświęcone integracji na rynku pracy młodych osób oraz zagadnieniom polityki społecznej i rynku pracy.

Integracja młodych osób na rynku pracy oraz przebieg ich kariery zawodowej jest przedmiotem moich zainteresowań badawczych od rozpoczęcia przygotowań do pracy magisterskiej. Badania na ten temat prowadziłam w trakcie studiów doktoranckich (mimo że badania te nie wchodziły w zakres mojej pracy doktorskiej) dzięki zaangażowaniu w międzynarodowe projekty badawcze *Educational Systems and Labour Markets in Central and Eastern Europe* oraz *Transnationalisation and Changing Life Course Inequality in Europe* koordynowane odpowiednio przez Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung oraz Uniwersytet w Bambergu (por. Załącznik 2). Badania te przyczyniły się do rozszerzenia wiedzy na temat roli warunków instytucjonalnych związanych z polityką edukacyjną i polityką rynku pracy dla kariery zawodowej młodych osób. W moich badaniach skupiłam się na doświadczeniach Polski, która jest w literaturze wskazywana jako kraj wyróżniający się jeśli chodzi o wzorce integracji młodych ludzi na rynku pracy. Reformy, które miały miejsce w Polsce w latach dziewięćdziesiątych doprowadziły do znaczącego zróżnicowania programów kształcenia wyższego. W moich badaniach oceniłam czy programy kształcenia na publicznych oraz prywatnych uczelniach, które różnią się pod względem czasu trwania, selektywności i prestiżu, oferują podobne czy też odmienne szanse na rynku pracy (Baranowska 2011a; Gebel & Baranowska-Rataj 2012, por. Załącznik 1). Ponadto, w badaniu porównawczym dla Polski i Estonii oceniłam szanse zawodowe absolwentów kończących studia na odmiennych kierunkach (Baranowska & Unt 2011, por. Załącznik 1). Moje badania miały także na celu wskazanie roli strukturalnych i instytucjonalnych uwarunkowań na rynku pracy dla kariery zawodowej. Badania te prowadziłam porównując wzorce przejścia do dorosłości kolejnych kohort w okresie po przejściu od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej w Polsce (Baranowska 2011b) a także przyjmując międzynarodową perspektywę porównawczą dla krajów Europejskich (Baranowska & Gebel 2010).

Po obronie pracy doktorskiej ten nurt moich zainteresowań badawczych kontynuowałam jako kierownik projektów badawczych: *What drives youth unemployment during crises? The role of job*

creation, job destruction and labour market institutions ; What makes young people the marginalized labour market group? Evidence from Poland oraz *Social Exclusion of Youth in Europe: Cumulative Disadvantage, Coping Strategies, Effective Policies and Transfer* finansowanych przez międzynarodowe instytucje takie jak Global Development Network, ERSTE Foundation oraz z programu Komisji Europejskiej Horizon 2020 (por. Załącznik 2).

Zakres moich prac badawczych obejmuje również analizy uwarunkowań łączenia pracy i obowiązków rodzinnych, polityki rodzinnej oraz polityki społecznej (Baranowska-Rataj & Matysiak 2012; Baranowska-Rataj & Rynko 2014; Baranowska & Piętka-Kosińska 2011; , por. Załącznik 1). Wyniki moich badań związanych z polityką rodzinną, polityką rynku pracy i polityką społeczną były publikowane nie tylko w recenzowanych czasopismach naukowych, ale także jako ekspertyzy dla Parlamentu Europejskiego, Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, a także Forum Rozwoju Obywatelskiego (por. Załącznik 1, punkt 3).

Nagrody naukowe

Moje badania zostały wyróżnione następującymi nagrodami oraz stypendiami (por. też Załącznik 3):

- Stypendium dla wybitnych naukowców Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2014-2017
- Nagroda Fundacji Naukowej Tygodnika „Polityka” 2014
- Stypendium Kempe Foundation 2013-2015
- Nagroda Rektora Szkoły Głównej Handlowej za naukowe osiągnięcia 2012-2013
- Stypendium “Kolumb” Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej 2012
- Stypendium “START” Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej 2011

Łącznie według bazy Google Scholar moje prace były cytowane 515 razy, a według Web of Science 58 razy. Indeks Hirscha opublikowanych publikacji wynosi 11, a według bazy Google Scholar Web of Science wynosi 6. W Załączniku 1 przedstawiłam listę wszystkich artykułów w recenzowanych czasopismach, publikacji książkowych oraz ekspertyz, raportów i zeszytów naukowych, jakie ukazały się przed i po obronie doktoratu w 2011 r., z podaniem punktacji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz wskaźnika IF podawanego przez Journal of Citation Reports (JCR) publikowanego w Web of Science.

Oprócz publikacji w polskich i międzynarodowych czasopismach naukowych, jestem aktywna w międzynarodowym środowisku badawczym poprzez uczestnictwo w konferencjach naukowych. W Załączniku 4 podałam listę 12 wystąpień na międzynarodowych konferencjach naukowych w których brałam udział przed obroną pracy doktorskiej oraz 13 referatów wygłoszonych po obronie pracy doktorskiej.

Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz współpraca międzynarodowa

W ramach pracy dydaktycznej prowadziłam zajęcia na dwóch uczelniach: w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie oraz na Uniwersytecie w Umeå. Prowadziłam zajęcia zarówno na poziomie licencjackim jak i magisterskim. Wykaz prowadzonych przeze mnie zajęć obejmuje następujące kursy:

- 2011-2013 – wykład *Metody Statystyczne II* dla studentów na poziomie magisterskim w Szkole Głównej Handlowej, do moich obowiązków należało opracowanie programu kursu , koordynacja i prowadzenie zajęć
- 2014-2016 - wykład dla studentów na poziomie licencjackim *Comparative Social Policy* na Wydziale Socjologii w Umeå University (wraz z dr Reza Azarian)
- 2014-2016 – wykład dla studentów na poziomie magisterskim *Research Methods in Leadership and Organizational Studies Programme* (wraz z dr Madelene Norlund)
- 2015-2016 – wykład *Research Methods* na Wydziale Socjologii w Umeå University (we współpracy z dr Andrea Bohman)
- 2015-2016 – wykład *Work and Family in Transition* na Wydziale Socjologii w Umeå University (we współpracy z dr Charlott Nyman)
- 2015-2016 – wykład *Global Sociology* na Wydziale Socjologii w Umeå University (we współpracy z Magnusem Larssonem), od 2016 r. jestem odpowiedzialna za koordynację i prowadzenie zajęć
- 2016 – wykład *Challenges to Work and Family Life in Modern Welfare States* na Wydziale Socjologii w Umeå University (we współpracy z dr Charlott Nyman, dr Kariną Nilsson i dr Madelene Norlund), jestem odpowiedzialna za opracowanie programu kursu , koordynację i prowadzenie zajęć

Sprawowałam opiekę naukową nad jedną pracą licencjacką (na Wydziale Socjologii w Umeå University) i trzema pracami magisterskimi (na SGH oraz na Wydziale Socjologii w Umeå University). Od 02.2015 jestem promotorem pomocniczym doktorantki Sary Kaluczy na Wydziale Socjologii w Umeå University (planowana obrona w 2017 r.), która przygotowuje pracę pt. *Mental health and family formation from life cycle perspective*, a od 09.2015 promotorem głównym doktoranta Bjorna Hogberga na Wydziale Pracy Socjalnej w Umeå University, który pisze pracę pt. *Mental health of vulnerable groups in diverse welfare state settings* (obrona planowana jest w 2019 r.).

Mój wkład w działalność międzynarodowego środowiska naukowego obejmuje także przygotowywanie recenzji dla następujących czasopism naukowych: *Demography*, *European Journal of Population Studies*, *Journal of Happiness Studies*, *European Sociological Review*, *Social Indicators Research*, *Economic Modelling*, *Family Studies*, *Studia Demograficzne*.

